

Frolec, Václav

Sídla v sofijské oblasti v 19. a počátkem 20. století

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. F, Řada uměnovědná.
1963, vol. 12, iss. F7, pp. [117]-137

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/110777>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

VÁCLAV FROLEC

SÍDLA V SOFIJSKÉ OBLASTI V 19. A POČÁTKEM 20. STOLETÍ

Studiu sídel v sofijské oblasti nebyla v etnografické literatuře věnována téměř žádná pozornost. Drobnější zprávy o západobulharských sídlech v souvislosti s velkorodinou nalezneme v pracích D. Marinova, St. L. Kostova a E. Petevy, G. Kožucharova a R. Peševy.¹ Početnější jsou příspěvky antropogeografické. První systematickou prací tohoto druhu je studie L. Dineva o sídelní oblasti Iskářského průsmyku.² Hlavní úkoly, které si ve své práci klade, shrnuje autor do pěti bodů: 1. Vyzkoumání způsobů osídlování a zhušťování obyvatelstva v jedné horské oblasti; 2. Studium sídelního typu, jeho vývoje a různorodosti; 3. Stanovení závislostí mezi sídelními vztahy, hospodářskou činností a přírodními podmínkami; 4. Určení vlivu komunikačních linek na sídelní vztahy a hospodářský život; 5. Stanovení spojitosti mezi hustotou osídlení a přesídlovacími pohyby.³ Cenné údaje k vývoji sídel jsou obsaženy také v knize H. Wilhelm y h o Hochbulgarien I. Die ländlichen Siedlungen und die bäuerliche Wirtschaft (Kiel 1935).

Pokusme se vymezit předmět etnografického studia sídel, odpovědět na otázku, v čem spočívá specifická stránka národopisného studia této problematiky, čím se etnografické studium sídel odlišuje od výzkumu jiných věd, zejména sídelního zeměpisu.

Sídelní zeměpis vychází při určování sídelních typů ze dvou hlavních metodických hledisek. První z nich si všímá pouze současného stavu sídel, který hodnotí jen podle čistě zevních znaků a snaží se stanovit typy obecnější platnosti. Příčinu různého rázu sídel vidí především v přízpůsobení se sídla poměrům fyzicko-zeměpisným. Zd. Láznička nazývá toto pojetí *formalistickým* a *racionalistickým*.⁴ Proti tomuto chápání stojí hledisko *genetické*, které si všímá i vývoje sídel v minulosti. Genetický sídelní zeměpis dospívá k individuálním typům jen regionálního významu a ukazuje, že nejhlavnějším činitelem při osídlování je člověk sám, zvláště jeho způsob hospodaření.⁵ I při tomto hledisku se soustřeďuje hlavní pozornost antropogeografa na přítomný stav

sídla a genetické výklady slouží jako podklad pro vysvětlení dnešního stavu sídla. Aby sídelní typy měly plný zeměpisný význam, musejí charakterizovat rozsáhlejší území. Typy, které postrádají hromadně oblastní rozšíření nebo jsou výjimkou v sídelně zeměpisném stavu krajiny, pozbývají svého zeměpisného významu.⁶

Abychom snáze pochopili podstatu etnografického studia sídel, uvedme si činitele, které působily na jejich vývoj. Byly to zejména úroveň vývoje a charakter výrobních sil, hospodářská struktura společnosti (zvláště formy pozemkového vlastnictví), geografické prostředí a hustota obyvatelstva. Významnou úlohu hrály i historické podmínky a etnické tradice.⁷

Etnografický výzkum sídel musí být prováděn s důsledně historickým přístupem. Národopisec sleduje vývoj osídlení od nejstarší doby po současnost, všímá si otázky vzniku, vytváření a vývoje jednotlivých druhů a typů sídel. Předmětem zájmu etnografa nejsou jen sídelní typy rozšířené po velkých územích, ale i místní varianty těchto typů, popřípadě zvláštnosti v osídlení určité oblasti. Těžiště národopisného studia sídel spočívá tedy v podání vývoje sídel se stanovením osobitostí, které jsou typické pro určité oblasti a jimiž se jednotlivá území od sebe více nebo méně odlišují. Při svých výzkumech se snaží etnograf vysledovat vliv etnických tradic na vývoj sídel ve studované oblasti.

Pro správné pochopení vzniku a vývoje jednotlivých typů sídel v sofijské oblasti je třeba, abychom se alespoň přehledně seznámili s vývojem osídlení studovaného území.

1. Vývoj osídlení sofijské oblasti

Osídlování sofijské oblasti, započaté již v neolitu a pozdějších předhistorických obdobích, nebylo přerušeno ani v době příchodu jižních Slovanů na Balkán. Na přelomu 6. a 7. století n. l. přešli Slované přes Dunaj a začali se rozcházet po poloostrově starými cestami, dobře rozvedenými v době balkánských válek v 6. století n. l.⁸ Slované zakládali své osady původně podél řek a na rovinách, kde se mohli zabývat zemědělstvím. Při zabírání nových území na jih od Dunaje se usazovali v místech starších, mrtvých sídlišť, aby mohli využívat jejich příznivé geografické polohy a pravděpodobně i zbytků jejich obranných zařízení. Z této skutečnosti se dá vyvodit závěr, že první slovanští osadníci na Balkáně se usazovali výhradně mezi zbytky nebo na zbytecích tráckých vesnic a římských měst. V dalším osídlovacím vývoji začali Slované jako zemědělský lid využívat i neobydlených míst, příznivých pro zemědělství.⁹

Z předtureckého období nemáme přímých historických dokladů o jednotlivých obcích, které v té době existovaly. Mezi nejstarší obce, jejichž vznik spadá do starobulharského období, patří Bojana, Dragalevci¹⁰, Požarevo, které bylo zničeno při obléhání Sofie v r. 1382,¹¹ Knjaževo, ležící při důležité cestě z Make-

donie přes Kjustendil do Sofie,¹² a podle dochovaného středověkého kostela sv. Cyrila i Želen.¹³

Mnohem početnější jsou historické zprávy o sofijských vesnicích z období tureckého panství. Jsou obsaženy zejména v turecky psaných soudních protokolech. Nejstarší doklady pocházejí ze 14. století, z období, kdy Turci ovládli Sofijsko. V té době byly založeny vesnice Svoge, Redina a pravděpodobně i Jablanica.¹⁴ Na základě poznámky v mešní knize („minej“) z 15. století a existence starého kostelíka s klášterem se dá usoudit, že někdy v tomto období vznikla i vesnice Zimevica.¹⁵ Cenné doklady o existenci některých vesnic na Sofijsku v 16. století jsou obsaženy v soudních protokolech z r. 1550.¹⁶ Pro studium vývoje osídlení sofijské oblasti v 16. století je také velmi cenným pramenem turecký daňový registr (Tatar pazar, kadija-984-dželepkešani agnam), uložený v Orientálním oddělení Národní knihovny Vasila Kolarova v Sofii.¹⁷ Dovidáme se z něj, že sofijský okres („kaza“) byl v 16. století rozdělen na tři menší jednotky, zvané turecky „nahiye“: Bjujuk jajla, Kjučjuk jajla a Garachova (Grachovo). První zabírala východní část Sofijska, druhá území mezi řekou Iskär a hlavní cestou na Dragoman, třetí oblast od hlavní cesty k Vitoši, převážnou část dnešního okresu Pernik. Hranice kazy se téměř shodují s nynější administrativní hranicí sofijské „okolije“. V registru je uveden podrobný soupis obcí, které náležely k sofijské kaze.¹⁸ Archívní doklady o existenci některých vesnic nechybí ani ze 17. století.¹⁹

Z uvedených historických dokladů vyplývá, že osídlovací proces sofijské oblasti byl v podstatě ukončen nejpozději v 16. století. V tomto a dalších stoletích byly již osídleny nejen rovinné oblasti, ale i horská území včetně sofijské části Iskärského průsmyku. Vývoj v dalších obdobích nepřinesl již podstatnějších změn.²⁰

Obyvatelstvo, které se usazovalo v jednotlivých obcích na Sofijsku, bylo ve své většině bulharské národnosti. Poněvadž nám chybí konkrétní historické doklady, na jejichž základě bychom mohli přesně stanovit dobu vzniku jednotlivých obcí, nemůžeme pro starší období také určit, odkud přicházelo obyvatelstvo do sofijské oblasti. Zdá se nejpravděpodobnější, že základní složkou nově vznikajících vesnic byl lid, který přišel na toto území s celkovým postupem jižních Slovanů od Dunaje na jih. Obecně se dá usoudit, že rovinné oblasti kolem Sofie se jevily v době před osvobozením přitažlivějšími pro obyvatele horských vesnic než opačně. Koncentrace obyvatelstva v hlavním městě a jeho okolí vyvrcholila počátkem našeho století, kdy došlo k rozvoji průmyslu v Sofii a jejich předměstích.²¹

Do vývoje osídlení sofijské oblasti zasáhla také cizí etnika. Před příchodem jižních Slovanů bylo toto území osídleno Tráky. V r. 1048 vtrhli do země Pečenězi, kteří byli po šestiletých bojích s Byzantinci poraženi a usazeni na postrach slovanskému obyvatelstvu v pustých rovinách kolem Niše, Srědce

(dnešní Sofie) a na Ovčím poli. V polovině 11. století se přeplavilo přes Dunaj kolem 60.000 K u m á n ů, kteří plenili území. Zajatí Kumáni byli usídleni v Makedonii a částečně také v sofijské oblasti.²²

Někteří autoři (G. Weigand, L. Dinev, Iv. Duridanov aj.) předpokládají na základě dosti velké skupiny místních jmen rumunského původu, že sofijská oblast byla osídlena početným obyvatelstvem r u m u n s k ý m, které postupně asimilovalo nebo se vystěhovalo.²³

Nejléžší zkoušky ve svých dějinách prožíval bulharský lid v době 500leté t u r e c k é n a d v l á d y. K o v l á d n u t í S o f i j s k a T u r k y d o š l o v r. 1382.²⁴

V druhé polovině 19. století zasáhly sofijskou oblast nové kolonizační vlny. V r. 1861 došlo k masovému vystěhovalectví T a t a r ů z K r y m u a v r. 1864 odešly z Kavkazu početné skupiny Č e r k e s ů. Poměrně ve velkém počtu se usazovali Čerkesi i v sofijské oblasti, kde jim byly přiděleny bulharské majetky (pole, pastviny).²⁵

V r. 1878 dochází k osvobození Bulharska z tureckého otroctví. Tento okamžik se stal dějinným mezníkem v historii bulharského národa a přinesl rozsáhlé změny v životě politickém, společenském i hospodářském.

Jaký význam měly uvedené kolonizace pro osídlení sofijské oblasti? Není zpráv kolik vesnic obývali Pečenězi a Kumáni, stejně jako nevíme, zda se usadili již v existujících vesnicích slovanských nebo zda založili nové osady. Obdobná situace je i s osídlením rumunským, o němž nám chybí historické doklady a na něž usuzujeme jen z názvů vesnic a míst.

Příliv tureckého obyvatelstva po ovládnutí sofijského území Turky nebyl ve všech částech oblasti stejný. Zaúmco v západní části nedošlo k zakládání tureckých osad a turecký živel byl zastoupen jen přítomností několika málo tureckých feudálů, ve středním a východním území Sofijska vznikla řada tureckých vesnic, popřípadě tureckých čtvrtí v bulharských obcích. Tureckého původu jsou např. obce Ormanlija (dnešní Leskovo), Malo selo (tur. Kūčūk köj), Segrlievo (Segerlí köj), Novi chan (Jeni Han), Musačevo (Musli nebo Musa köj) aj. Během doby se v těchto vesnicích usazovalo i obyvatelstvo bulharské, takže v sedmdesátých letech minulého století měla výhradně neslovanské obyvatelstvo jen obec Malo selo.²⁶ Bulhaři žili v tureckých vesnicích buď jako samostatní rolníci, nebo jako námezdní dělníci na tureckých statcích. Turecké a bulharské obyvatelstvo žilo v národnostně smíšených obcích obvykle odděleně ve svých čtvrtích („machali“).²⁷

Tataři a Čerkesi se usazovali buď v obydlených tureckých vesnicích nebo zakládali nové menší osady. Bulharské obyvatelstvo bylo nuceno pracovat při stavbě jejich příbytků.²⁸ K. Jireček píše ve svých „Cestách po Bulharsku“, že „při veškeré pomoci od turecké vlády žili bídne, nemnohem lépe než Cikáni, od nichž se lišili jen stálou zbrojí a válečnou myslí, jsouce lid pastýřský, práci rolnické docela nezvyklý. Sousedství jejich po 14 let zle tížilo na křesťanských

sousedech. Kradení dobytka, zákeřnické loupežnictví na přechodech horských a prodávání dcer do haremův tureckých bylo hlavní výživou kavkazských hostí... Mužstvo jejich sloužilo ve vojsku co nepravidelná jízda. Nyní jsou v Bulharsku napolo zapomenuti“.²⁹ Je zřejmé, že při tomto způsobu života nemohli mít Tataři a Čerkesi podstatnější vliv na vývoj osídlení sofijské oblasti.

V sofijské oblasti bylo v l. 1860—1878 několik čerkeských osad: Tärnava (3 km východně od Novi chan — 80—90 domů), Sperla (mezi Seslavci a Buchovo — 80 domů), Raštane (3 km východně od Stolnik — 50—60 domů), Surla (2 km východně od Dolní Lozen — 50 domů), Čerkesko selo mezi German a Pančarevo (30—40 domů), Romča (2 km severně od Kurilo — 30—40 domů), Azerčik čerkez köj (1 km od Knjaževa — 20—30 domů), Čerkesko selo mezi Brložnica a Radulovci (30 domů), Teliš (mezi Bajlovo a D. Komarci — 20 domů), Čerkesko selo, vzdálené 2,5 km jihovýchodně od Bajlovo (15—20 domů), Čerkesko selo jižně od Čekančevo (15—20 domů), Čerkesko selo u Gorni Bogrov (8 domů) a Čerkesko selo severně od Ivanjane (počet domů neznám). Všechny vesnice zanikly.³⁰

Smišené tatarsko-čerkeské obyvatelstvo měla v téže době obec Božurište (20 domů tatarských, 10 čerkeských — dnes bulharská vesnice).³¹ Vesnice Malo selo a Segrлиеvo měly smíšené turecko-čerkeské osídlení.³² V některých obcích žily dokonce tři národnosti. Obce Musačevo, Barievo, Gorni Lozen a Slivnica měly smíšené bulharsko-turecko-čerkeské obyvatelstvo. Konečně bulharsko-čerkeské osídlení bylo ve vesnicích Novoselci (80 bulharských domů, 20—30 čerkeských, 1 čiflik), Volujak (70 bulharských domů, 20—30 čerkeských, 12 čifliků), Kazičane (36 domů bulharských, 2 čerkeské, 3 čifliky) a Ilienci (25 domů bulharských, 2 čerkeské a 4 čifliky).³³

Počet tatarského obyvatelstva nebyl v sofijské oblasti velký. Tataři žili jednak ve smíšených tatarsko-čerkeských vesnicích, jednak založili své vlastní osady. Tatarská vesnice, skládající se z 30 domů, byla mezi Gäläbovci a Chrabärsko, jiná mezi Gäläbovci a Radulovci (50 domů) a třetí mezi Gurguljat a Goz (40 domů). Tatarská osada, čítající 15—20 domů, ležela také u Suchodolu.³⁴ Krátkou dobu žily tatarské rodiny také v bulharské vesnici Kätina (30 rodin), Balša a Božurište (zde byla tatarská čtvrť, skládající se z 20 domů).³⁵

Tatarské i čerkeské osady po odchodu těchto národností buď zanikly nebo se přeměnily v bulharské vesnice.

Změny, k nimž došlo v osídlení sofijské oblasti počátkem našeho století, spočívaly zejména v územním růstu vesnic.³⁶ Obce ležící v blízkosti Sofie nabývaly v důsledku hospodářského vývoje městský ráz a staly se součástí hlavního města.³⁷

K poznání vývoje osídlení může nemálo přispět také studium názvů jednotlivých obcí a míst. Místní názvy mnohdy napovídají nebo objasňují i takové otázky, které nemůžeme pro nedostatek jiných pramenů vysvětlit. Z toho dů-

vodu má jejich zkoumání značný význam pro řešení otázek etnogenetických. Etnograf využívá výsledků jazykových hádání v této oblasti jako pomocného pramene při studiu vývoje osídlení určité oblasti.

V názvech vesnic a míst v sofijské oblasti zanechala stopy téměř všechna etnika, která zasáhla do vývoje osídlení tohoto území. Tráckého původu jsou podle V. Mikova např. názvy vesnic German (z tráckého „germa“ — horký, vřelý), Lokorsko a snad i dnešní název vesnice Bankja je pozdním překladem tráckého a středověkého Germana.³⁸ Rumunské osídlení dosvědčuje např. pojmenování vesnic Bajlovo, Bov, Zanože, Cerecel, Gurguljat.³⁹ Prabulharský nebo pečeněžsko-kumánský původ hledá V. Mikov v názvech vesnic Negovan, Gradoman, Batulija, Busmanci, Gurmazovo.⁴⁰ Přítomnost Kumánů na Sofijsku připomíná také název Kumanica (dnešní Kubratovo). V tureckém období se vyskytovalo na Sofijsku i několik pojmenování vesnic tureckého původu: Orman, Karabulat, Seferlu, Divane Daud, Kodža Achmedlu, Gjudži, Kalkandži aj. P. Mi-jatev se domnívá, že vesnice jsou novějšího původu nebo že pod tureckým nátlakem dostaly turecké názvy a ztratily původní bulharské.⁴¹ Několik pojmenování, jako Agatovo a Bojana, je řeckého původu. Se jménem „Srbi“ byl spojen dřívější název vesnice Popovo, která se jmenovala Sräbski-Samokov.⁴² Mnohá pojmenování vesnic na Sofijsku jsou patronymická nebo jsou jejich názvy odvozeny z jiných jevů, např. ze složení půdy (Mramor, Kremikovci aj.), podle rostlin a stromů (Cerovo, Bukovec, Elešnica, Breznik, Vrábnica, Jablanica, Dárvenica aj.) a jiných přírodních jevů (Bistrica, Ponor, Slatina aj.), podle jmen světců (Jana, Ilienci) apod.

Většina názvů vesnic v sofijské oblasti byla již za tureckého panství bulharského původu, což znamená, že můžeme vznik mnoha obcí, doložených historickými prameny až z pozdějších století, posunout do období před tureckou okupací Bulharska.

2. Typy sídel v 19. a počátkem 20. století

Klasifikace sídel u slovanských národů byla prováděna z různých hledisek. Čím složitějšího vývoje sídla dosáhla, tím složitější třídění bylo prováděno. U západních Slovanů je nejpropracovanější typologie sídel u Poláků, Čechů a Slováků. V polské literatuře je neznámější klasifikace, vypracovaná B. Z a b o r s k i m, který třídí typy vsí v Polsku na základě půdorysu.⁴³ Nejnovější české a slovenské práce (Zd. L á z n i č k a, Št. F e k e t e) pojednávají o typech venkovského osídlení. Lázníčková klasifikace vychází ze studia typů půdorysu a typů plůžiny.⁴⁴ Fekete dělí typy osídlení 1. podle umístění v geografickém prostředí; 2. podle horizontální členitosti usedlostí (vzájemné uspořádání hospodářských a obytných budov kolem dvora); 3. podle množství domů a jejich vzájemného uspořádání v obecním katastru a 4. podle rozdělení pozemků v obec-

ním katastru.⁴⁵ Oba autoři vycházejí ze zkušeností českých, slovenských, německých a francouzských sídelních zeměpisců. Sovětský etnograf M. V. Vitov rozlišuje druhy sídel, typy osídlení a typy sídel.⁴⁶

O typech sídel u jižních Slovanů postrádáme syntetickou práci. Z jugoslávských autorů věnuje tomuto problému patřičnou pozornost zejména J. Cvijić. Vyděluje dva základní typy vesnických sídel na Balkánském poloostrově: 1. vesnice rozptýleného typu („sela razbijenog tipa“) a 2. vesnice soustředěného typu („sela zbijenog tipa“).⁴⁷

Studiem sídelních typů v Bulharsku se zabývali zejména antropogeografové. Mezi nejpozoruhodnější patří práce K. Drončilova, D. Jaranoffa, H. Wilhelmyho, Iv. Bataklieva, G. St. Gunčeva, L. Dineva a Ig. Penkova.

K. Drončilov se přidržuje základního dělení sídel na soustředěné a rozptýlené typy s přechodnou variantou mezi nimi (vesnice, jejichž některé části jsou od sebe rozloženy v nevelké vzdálenosti).⁴⁸ Sídelním typům ve východních a středních oblastech Balkánského poloostrova věnoval pozornost D. Jaranoff. Rozeznává hromadné vsi („Haufendörfer“) a sedliště („Weiler“).⁴⁹ Od uvedených klasifikací se v podstatě neliší ani třídění H. Wilhelmyho, který uvádí „Haufendorf“ a „Einzel-“, popřípadě „Streusiedlung“. Přechodným typem mezi oběma je „Haufendorf mit Einzelhöfen“.⁵⁰ Podobně J. Zacharijev klasifikuje sídla na „kupni poselišta“ („sbien tip“) a „kolibni poselišta“ („razbien tip“).⁵¹ Iv. Batakliev vymezuje pojmy „forma sídla“ a „typ sídla“. Pod formou sídla rozumí rozdělení staveb a plánu sídla. Forma sídla je v těsné spojitosti s jeho typem. Typ sídla je širší pojem než forma. Zahrnuje vedle formy sídla i jeho velikost a hustotu domů. Forma sídla těsně souvisí s jeho pluzinou. Autor rozeznává 2 základní typy sídel: 1. soustředěný typ a 2. rozptýlený typ. Vedle nich se podle Bataklieva vyskytují v Bulharsku i další typy, jako polosoustředěný typ, který tvoří přechod mezi soustředěným a rozptýleným typem, při němž části sídel nejsou od sebe mnoho vzdáleny. (Tohoto typu jsou např. některé vesnice v Rodopech.) Další typ představují ulicové vesnice („pătištnite selišta“), které se vyskytují hlavně v horských údolích. Novým osobitým typem sídla jsou „šachmatnopodobnite sela“. Jsou mladého původu a vyskytují se především v černomořské oblasti a v Podunají. K vesnicím patří také samoty, zv. „dăržavi“ (Stara planina) a „kolibi“ nebo „machali“.⁵² G. St. Gunčev dělí sídla do 4 hlavních skupin: 1. samoty; 2. „kolibi“ nebo „machali“ (malé osady s několika domy); 3. vesnice („sela“) a 4. města („gradove“).⁵³ L. Dinev se zaměřil především na výzkum sídel v oblasti Iskárského průmysku. Rozeznává rozptýlený typ („prăsnatijat tip“) a soustředěný typ („kupnijat, săbran tip“). Podle geografického umístění rozlišuje L. Dinev údolní, terasovité, náhorní a hřebenovité, svahové a hnízdové položení sídel.⁵⁴ Ig. Penkov třídí bulharská sídla do 5 skupin: 1. samoty; 2. „kolibi“ („machali“); 3. vesnice („sela“); 4. průmyslová sídliště („promišleni selišta“); 5. města. Tyto typy možno rozdělit do

dvou velkých skupin: 1. rozptýlené typy (samoty a „kolibi“) a 2. soustředěné typy (vesnice, průmyslová sídliště a města).⁵⁵

Přehled různých způsobů třídění sídel uzavřeme vymezením pojmů „samoty“, „kolibi“ („machali“) a vesnice („sela“), jak je podává T. Zlatev ve své práci o bulharském městě.⁵⁶ Samota — nejprostší forma sídla, skládající se z dvora s obytným domem a hospodářskými budovami; „kolibi“ („machali“) — jsou tvořeny několika hospodářskými dvory (od 2 do 80—90). „Machali“ jsou mladší formou sídla než „kolibi“; vesnice — sídla s větší osídlenou tradicí a s delší historickou existencí.⁵⁷

Z uvedených výkladů o stavu bádání v oblasti klasifikace sídel v Bulharsku je patrné, že jednotliví autoři vycházejí z různých východisek, principů a předpokladů. Někteří zdůrazňují otázku seskupení sídel, jiní vydělují jednotlivé typy sídel na základě jejich velikosti, další spojují obě otázky navzájem. Poněvadž jde převážně o práce antropogeografické, je zdůrazňována a mnohdy přeceňována otázka vlivu geografického prostředí na vývoj sídel.⁵⁸ Řada z nich si všímá ovšem i činitelů dalších.

Zmínili jsme se již, že sídla je nutno studovat v souvislosti se sociálním zřízením a výrobními poměry, že je nutno také přihlížet k podmínkám geografickým, historickým i k otázce etnických tradic. Studium sídel si vyžaduje důsledného historického přístupu. Není možno se ztotožňovat s antihistorickými názory německého badatele A. Meitzena, že se sídla během doby téměř nezměnila a že udržela své prvotní znaky.⁵⁹ V následujících odstavcích se pokusím na základě rozboru a studia publikovaných materiálů i vlastních terénních výzkumů, které jsem prováděl v západním Bulharsku v období od října 1961 do dubna 1962 a v říjnu 1963, podat přehled vývoje jednotlivých typů sídel v souvislosti s podmínkami, které působily na jejich vznik a vývoj. Tento postup umožní poznat zvláštnosti jednotlivých typů a klasifikovat je.

Předem je ještě nutno si ujasnit několik terminologických, v nichž je u jednotlivých badatelů zřejmá nejednotnost. Tak B. Zaborski hovoří o tvarech vsí, Zd. Láznička a Št. Fekete o typech venkovského osídlení, M. V. Vitov rozlišuje druhy sídel, typy osídlení a typy sídel. Bulharští a jugoslávští autoři jsou velmi nejednotní nejen v hlediscích, z nichž při svém třídění vycházejí, ale i v terminologii. Pro klasifikaci sídel v sofijské oblasti a západním Bulharsku vůbec bude nejvhodnější přidržet se přehledné terminologie Vitovy, přizpůsobené pro bulharské poměry. Budeme tedy hovořit o *druzích sídel* (třídění prováděno podle velikosti sídel), *typech osídlení* (druhy sídel vzhledem k jejich umístění v krajině) a *typech sídel*. (Poslední třídění bude prováděno vzhledem k specifičnosti vývoje sídel v Bulharsku podle půdorysu a ve vztahu k seskupení usedlostí.) Typologii provedeme na základě materiálů ze sofijské oblasti a sousedních západobulharských krajů, takže bude mít platnost hlavně pro tato území.

Během historického vývoje došlo na území Sofijska ke vzniku několika druhů sídel: samoty, sedliště, vesnice a města.

O vzniku a stáří samot (bulh. ediničen dvor, otdelnijat dvor; něm. Einzelhof; pol. wieś samotnicza) se názory různí. Většina autorů se přiklání ke stanovisku, že tento druh sídla je nejstarší nebo že patří mezi nejstarší sídlá.⁶⁰ Sídlu tohoto druhu se skládá z jediného dvora, který tvoří samostatnou hospodářskou jednotku. Existenci samot u Slovanů již v nejstarších obdobích dokládá Prokopiova zpráva z poloviny 6. století n. l.⁶¹

V sofijské oblasti a jinde v západním Bulharsku vznikaly samoty jako samostatná sídla ve dvou hlavních formách: 1. Jako obydlí a hospodářství velkorodiny; 2. Jako výsledek rozptylovacího procesu soustředěných vesnic. První způsob je úzce spjat s existencí a vývojem velkorodiny (záduhy) a vyskytoval se zejména v období do konce 19. století. Určit dobu vzniku velkorodinných samot je velmi nesnadné, stejně jako je těžké stanovit stáří velkorodiny v Bulharsku. Někteří badatelé vztahují její původ k raným dějinám Slovanů,⁶² jiní ji považují za projev mladší.⁶³ Zdá se, že instituce velkorodiny v Bulharsku a v Jugoslávii je přežitkem rodu.⁶⁴

Doklady o vzniku velkorodinných samot máme ze sofijské oblasti i z posledních období turecké nadvlády. Zakladateli takových sídel byly velmi často rodiny, které se přestěhovaly z okolních území pro nespokojenost s tureckou mocí nebo pro přestupky proti Turkům do neobydlených míst v sofijské oblasti. Např. vesnici Breze založili dva bratři, kteří utekli do nepřístupných míst Iskárského průsmyku ze Sofijského pole před násilím, které na ně doléhalo od Turků.⁶⁵ Zakladatelem vesnice Ogradište byla rodina, která se do těchto míst přestěhovala z vesnice Birimirci.⁶⁶ Podobným způsobem vznikly i vesnice Bov, Brezov dol, Zanoge aj.⁶⁷

Samoty druhého typu začaly vznikat ojedinele již v posledních desíletích tureckého panství a značně se rozšířily v době po osvobození Bulharska. Proč a jakým způsobem docházelo ke vzniku těchto samot? Odpověď je třeba hledat ve zvláštních podmínkách hospodářských a historicko-politických, které panovaly v sofijské oblasti v druhé polovině 19. století.

Převládající formou sídel v 19. století, jak dále ještě uvidíme, byly soustředěné vesnice. Majitelé jednotlivých usedlostí měli své pozemky, na nichž většinou pásli svá stáda, rozloženy vysoko v horách. Tyto pozemky byly nazývány „džřava“ (název od toho, že byly „džřeny“, vlastněny). Při nich byly také postaveny chlévy pro dobytek. Poněvadž nebylo možno denně docházet ke vzdáleným „džřavám“, žili někteří členové rodiny téměř po celý rok v těchto místech. Z toho důvodu si zde začali také stavět obydlí, takže některé rodiny měly domy dva: jeden ve vesnici, druhý při pozemcích v horách. Již za doby turecké okupace se projevovaly snahy o přesídlení celých rodin z vesnic do hor. Vedle hospodářských důvodů tu hrál významnou úlohu zejména útlisk ze strany

Turků, před jejichž svévolí byli obyvatelé v horách chráněni. Turci bránili přesídlování obyvatel z vesnic, protože tím zráceli možnost ubytování v jednotlivých obcích, jimiž projížděli, a také proto, že domy stojící o samotě se často stávaly přístřeším vzbouřenců. Soustředění obyvatel ve vesnici usnadňovalo Turkům také výběr daní. Zákaz stěhování z jednoho místa na druhé byl obsažen i v tureckém zákonodárství: „Když někdo, zapsaný v registru jako ‚rája‘, opustí své staré sídliště a přestěhuje se do druhého a když od jeho vystěhování neuplynulo více než deset roků, může být vrácen do své staré vesnice.“⁶⁸ Proces vznikání jednotlivých dvorů při pozemcích a chlévech v horách vyvrcholil v prvních desetiletích po osvobození Bulharska z turecké nadvlády. Tak vznikly na místech někdejších držav nové samoty, které daly základ zvláštnímu sídelnímu druhu. Vlastníky usedlostí byly buď jednotlivé velkorodiny nebo malé individuální rodiny.

Jaké bylo geografické rozšíření obou typů samot? Velkorodinné samoty byly známy po celé sofijské oblasti. Naproti tomu druhá, mladší forma, byla typická pro horské části Sofijska, zejména pro oblast Iskárského průsmyku.

Vyšší sídelní formou jsou „k o l i b i“ nebo „m a c h a l i“ (česky sedliště, vísky; něm. Weiler; pol. przysiółek bezkształtny), skládající se z několika usedlostí. Jsou přechodným typem mezi samotou a vesnicí. K jejich vzniku docházelo zejména při rozpadu velkorodiny, kdy si jednotliví členové zádruby stavěli v blízkosti otcovského domu nové příbytky. Takto vzniklé „kolibi“ nesou obvykle jméno zakladatele velkorodiny.⁶⁹ Příbuzenské vztahy mezi jednotlivými obyvateli „machali“ se projevovaly také v některých obyčejích, v seskupení hrobů na hřbitově aj. Jednotlivé „machali“ měly svá „obróčište“ (místa s křížem, nacházející se v různých místech obce), na nichž v den rodového svátku slavili „kurban“ (obětní hostina).

Jiné „kolibi“ vznikly po osvobození na místech dřívějších držav rozrůstáním členů malých rodin nebo přistěhování obyvatel z jiných oblastí. Z některých kolib se později vytvořily samostatné vesnice.

Zvláštního druhu jsou „machali“, které vznikaly za turecké nadvlády při tureckých statecích („čifliki“) jako kolonie námezdních dělníků, zaměstnaných na statecích.⁷⁰ Takovými čiflickými vesnicemi byly Svetovračene, Bogdanlija, Čepinci, Čelopečene, Kazičane, Busmanci, Krivina, Nova Vraždebna, Kurilo, Mirovjane, Obelja, Värbnica, Bankja, Gorna banja, Därvenica, Simeonovo, Orlandovci, Slatina aj.⁷¹ Koncem 19. století se z nich v důsledku parcelace statečkářské půdy vyvinuly běžné rolnické vesnice.

Nejvyšším druhem sídel (nebereme-li v úvahu města, která nejsou předmětem našeho zkoumání) jsou vesnice, pro něž je v celé sofijské oblasti obecně užíván název „selo“. O stáří vesnic v sofijské oblasti jsme pojednali v části o vývoji osídlení. Poznamenejme jen, že již zprávy cestovatelů ze 16. a pozdějších století (Gerlach, Čelebi) uvádějí, že Sofijsko má

mnoho vesnic, nacházejících se v malé vzdálenosti jedna od druhé. Cestovatel Dernschwan zanechal ve svých záznamech z cest z l. 1553 a 1555 zprávu, že vesnice jsou malé a jsou položeny daleko od cesty.⁷² Tento jev byl příznačný pro období tureckého panství, kdy se bulharské obyvatelstvo vyhýbalo stavění příbytků v blízkosti cest, po nichž procházela turecká vojska, vojenské a diplomatické mise apod.

Dalším hlediskem, které je nutno brát v úvahu při klasifikaci sídel, jsou typy osídlení. Řekli jsme již, že geografické prostředí (i když se jeho vliv nesmí přeceňovat) mělo značný význam pro vývoj osídlení. Podle geografických podmínek můžeme sofijskou oblast rozdělit na dvě základní území: rovinné a horské. Na základě tohoto dělení můžeme pak stanovit dva základní typy osídlení v sofijské oblasti, a to osídlení rovinné („polski sela“) a horské („planinski sela“). K rovinnému osídlení počítáme i vesnice, ležící při úpatí hor („priplaninski sela“ — zvláště v oblasti pohoří Ljulin planina a Vitoša), které se svým charakterem v podstatě neliší od vesnic v rovinné části Sofijska. Zvláštního rázu je horské osídlení v oblasti Iskärského průsmyku, kde jsou sídla často posazena do údolí hor, a to buď po jedné nebo obou stranách řeky; časté je zde i osídlení příhodných terasovitých svahů. Rozdílnosti mezi oběma typy osídlení spočívají především v seskupení usedlostí, ve velikosti a uspořádání dvorů a v celkovém obraze sídel, ovlivňovaném charakterem krajiny.

Významným činitelem, z něhož se při třídění sídel vychází, je půdorys. Vzhledem k charakteru sídel v západním Bulharsku bude třeba, abychom při určování typů sídel vycházeli nejen z půdorysu sídel, ale i z jejich seskupení.

Zatímco u záp. i vých. Slovanů, Germánů a jiných národů dosáhly půdorysy vesnic množství nejrůznějších forem, v Bulharsku a východní Jugoslávii se v 19. století vyvinuly jen dva základní typy sídel: vesnice hromadné a rozptýlené.

Převládajícím sídelním typem v sofijské oblasti byly do osmdesátých let 19. století vesnice soustředěné, seskupené bez zřetelného plánu a vyznačující se nepravidelným půdorysem. Jednotlivé usedlosti se rozkládaly v menších nebo větších vzdálenostech od sebe. V centru obce (nověji zvaném „ploštád“) se nacházely veřejné budovy (kostel, škola apod.). Z návsi se rozcházely na různé strany nerovné ulice. Ještě donedávna byla návěs místem, kde se soustřeďoval všechn společenský život obce. Zde se obyvatelé scházeli v neděli a svátcích, tu se tančilo „choro“. Sídla tohoto typu budeme označovat jako hromadné vsi (bulh. sábrani sela, sbien tip; něm. Haufendorf; pol. wieś wielodróżna).

Názory na vznik a etnickou příslušnost tohoto typu sídel jsou u jednotlivých autorů dosti rozdílné. Např. Lenciewicz připisuje hromadné vsi etniku ruskému, Meitzen, Schlüter a Gradmann je považují za vlastní Germánům.⁷³ Lázníčka dokládá na základě materiálů z Moravy, že tyto vesnice se mnohdy vyvinuly z původních sedlišť.⁷⁴ Obdobnou teorii vyslovil i H. Wilhelm y a přiklání se k ní také Št. Fekete.⁷⁵

Na Balkánském poloostrově jsou hromadné vsi rozšířeny v oblasti Timoku, v bulharském Podunají, v Dobrudži, ve východní Trákii, v jižní a střední Makedonii, v západním Bulharsku aj.⁷⁶

Otázkou vzniku hromadných vsí ve východních a středních oblastech Balkánského poloostrova se zabýval D. J a r a n o f f. Dospěl k závěru, že hromadné vesnice byly na uvedeném území zakládány dvěma způsoby: 1. Většími skupinami lidí, kteří se přistěhovali do již existujících obcí nebo založili nové osady. 2. Seskupením kolib bez úředního zásahu.⁷⁷ H. H y n k o v á vysvětluje vznik seskupené formy z obranných důvodů.⁷⁸ Naše studium uvedeného problému vede ke stejným závěrům, k nimž došel D. Jaranoff a řada dalších autorů. Vznik hromadných vsí v sofijské oblasti a na celém území západního Bulharska je spojen především s rozrůstáním a seskupováním sedlišť, které byly obydleny převážně příslušníky jednotlivých velkorodin. Hromadné vsi byly v rovinné i horské části nejrozšířenějším sídelním typem do 2. poloviny 19. století. Po osvobození probíhal další vývoj sídel odlišně v horských a rovinných územích sofijské oblasti.

V horských vesnicích Staré planiny začalo již v posledních letech turecké nadvlády rozptylování usedlostí po vysoko položených horských místech. Tento proces ještě zesílil a vyvrcholil po osvobození.⁷⁹ O hlavních důvodech proč docházelo k odchodu obyvatel z hromadných vesnic do kolib v horách jsme již pojednali. Dodávám jen, že v některých vesnicích (např. Rebrovo) bylo důvodem k rozptylování usedlostí ohrožování obyvatelstva Čerkesy, kteří se usadili v blízkosti obce. Jiné vesnice (např. Drámša, Batulija, Želen) se rozptylovaly pro nepříznivé přírodní podmínky, v nichž obec původně ležela.⁸⁰ V oblasti pohorí Ljulin planina byli příčinou přemísťování vesnic „krdžalijové“.⁸¹ Výsledkem tohoto přesídlovacího hnutí byl postupný rozklad a mnohdy i úplný zánik hromadných obcí a vznik rozptýlených vesnic se samotami nebo skupinami domů v místech někdejších držav. Příznačná pro tento typ sídel byla blízkost pozemků při obytných a hospodářských staveních. Tento typ sídel budeme vzhledem k jeho vzniku a vzhledem k zaužívanému v bulharské a jugoslávské literatuře označení nazývat rozptýlené kolibarské vesnice.⁸²

Na vytváření hromadných center v rozptýlených kolibarských vesnicích měly největší vliv komunikace.⁸³ V oblasti Iskárského průsmyku to byla především železnice, kolem níž se začala vytvářet sedliště, která se v pozdějších letech rozrostla do značných rozměrů a mnohdy se stala i hospodářsko-společenskými středisky vesnic. V současné době je velmi rozšířený jev, že některé vesnice existují vlastně dvakrát. Jednou jako rozptýlené osady horské, podruhé jako vesnice při nádraží. Obě mají stejný název. Osada při nádraží mívá u svého pojmenování přídavek „gara“ (nádraží). Většinou mívají i vlastní administrativní samosprávu (např. Cerovo, Rebrovo). Dnešní velké rozrůstání obcí vede v hor-

ských oblastech k vytváření hromadných vesnic, u nichž je již možno pozorovat snahu o formování pravidelnějších ulic, takže vesnická jádra dostávají charakter řadových vsí s domy stojícími v menších vzdálenostech od sebe z jedné nebo obou stran cesty, popřípadě potoka nebo řeky.

V rovinných územích Sofijského pole nedocházelo koncem 19. století k rozptylování vesnic především z hospodářských důvodů. Vesnice se rozvíjely dále v hromadném seskupení a byla pro ně typická bezsystémovost a nepravidelnost. Počátkem našeho století došlo ve vesnicích v blízkosti Sofie k regulaci ulic, což značně ovlivnilo vzhled jednotlivých obcí.⁸⁴ Současné vesnice v rovinné části Sofijska se vyznačují poměrně značnou rozlohou a snahou po vytvoření pravidelných ulic. Domy jsou od sebe postaveny v nevelké vzdálenosti a vesnice tak dostávají řadový půdorys. To je také poslední fáze vývoje sídelních typů v sofijské oblasti.

Z uvedených výkladů vyplývá tato naše klasifikace sídel v sofijské oblasti a sousedních západobulharských krajích:

I. Druhy sídel:

1. samoty — a) velkorodinné, b) kolibarské,
2. sedliště („kolibi“, „machali“),
3. vesnice („scla“),
4. města („gradove“).

II. Typy osídlení:

1. rovinné a podhorské („polski“ a „priplaninski tip“),
2. horské („planinski tip“).

III. Typy sídel:

1. hromadné vsi,
2. rozptýlené kolibarské vesnice,
3. řadové vsi.

Jednoduchým typům sídel odpovídaly i typy pluziny, tj. pozemků, které byly soukromým vlastnictvím (polnosti; lesy jen tam, kde byly zahrnuty v souvislé parcelované ploše polí).⁸⁵ Pro celou sofijskou oblast byla typická úseková pluzina. Každá usedlost měla své pozemky v úsecích nepravidelného tvaru. V rovinných oblastech byly pozemky jednotlivých hospodářství obvykle soustředěny v jednom místě a měly pravidelnější formu než v horských krajích, kde měly polnosti vlivem terénu nepravidelné tvary a nebyly plně soustředěny v jednom místě (často byly odděleny údolím, lesem apod.). V turecké době měly jednotlivé velkorodiny značně rozsáhlé pozemky. V druhé polovině 19. století docházelo vlivem rozkladu velkorodiny a zákonů o dědictví k drobení velkých

úseků na menší podle počtu členů rodiny. Tak se původní úseková plužina přeměňovala v plužinu dělených úseků. Ještě před kolektivizací zemědělství byl tento proces patrný z toho, že pozemky jednotlivých rodin, pocházejících z jednoho rodu, byly soustředěny v jedněch místech katastru. Na vytvoření drobných parcel měl také vliv početní růst obyvatelstva. V sofijské oblasti a celém západním Bulharsku nedošlo tedy ke vzniku složitých typů plužiny, s nimiž se setkáváme např. ve středoevropských a západoevropských zemích.

Pro etnografické studium sídel má nemalý význam otázka *ethnicity* sídel. Již v druhé polovině 19. století se pokusilo několik historiků a zeměpisců zjistit na základě studia starých map a plánů původní půdorysy vesnic a na jejich základě určit typicky slovanské nebo germánské prvky.⁸⁶ Zvláště proslul v tomto směru A. Meitzen, který hledal území původně osídlená Germány, Slovy a Kelty a tvrdil, že všem těmto územím odpovídá typ vesnice, vlastní jen jednomu z těchto národů. Dospěl k závěru, že jednotlivé typy vsí jsou národní zvláštností určitých etnických skupin.⁸⁷ S tímto názorem nesouhlasil již L. Niederele, který na základě svých všestranných studií dospěl k závěru, že „není specificky slovanského obecného typu vsí“.⁸⁸ „Modernější bádání“ — píše Fr. Graus — „prokázalo neudržitelnost předpokladů těchto teorií, které musely nutně končit rasistickým výkladem. Podrobnější rozbor jednotlivých typů vesnických půdorysů ukázal, že neexistuje nějaký typický slovanský nebo germánský půdorys.“⁸⁹ Naše studium sídel v sofijské oblasti a ostatních západo-bulharských územích plně podporuje toto stanovisko. Jiná je ovšem otázka vlivu etnických tradic v pozdějším vývoji sídel. Měly etnické tradice nějaký význam pro vývoj sídel? Již při letném pohledu na sídla v různých zemích je zřejmé, že existují určité osobitosti, jimiž se odlišují např. hromadné vesnice v západním Bulharsku od vesnic téhož typu např. v Československu. Etnografové obvykle uznávají vliv etnických tradic na vývoj sídel.⁹⁰ V čem tedy spočívaly etnické tradice ve vývoji sídel? Podle našeho názoru je třeba hledat vliv etnických tradic především v celkovém charakteru sídel, který se projevoval zejména v typických místních seskupeních, uspořádáních a vnějším vzhledu domů a dvorů. Zadruhé to byla tradice v udržování určitých typů sídel, odpovídajících hospodářským a společenským podmínkám určitého etnika. V západním Bulharsku to byly především samoty, hromadné a rozptýlené vesnice. Tendence k prostorovému oddělení jednotlivých usedlostí je typická i pro současnou výstavbu vesnic v sofijské oblasti. K vytváření osobitostí přispívala v západním Bulharsku i tradice velkorodin. Nositelem sídelních tradic v sofijské oblasti bylo bulharské obyvatelstvo. Ostatní etnika, která žila kratší nebo delší dobu v této části západního Bulharska, ničím neovlivnila charakter zdejších vesnic.

P o z n á m k y

- ¹ Srv. *D. Marinov*, Gradivo za veštstvenata kultura v zapadna Bălgarija, Sbornik za narodni umotvorenija, nauka i knižnina, kn. XVIII, II. díl, Sofia 1901; *St. L. Kostov—E. Peteva*, Selski bit i izkustvo v Sofijsko, Sofia 1935; *G. Kožucharov*, Starata selska káštá v Severozapadna Bălgarija, sb. Kompleksna naučna ekspedicija v Severozapadna Bălgarija prez 1956 g., Sofia 1958, 57—110; 57—110; Narodna káštá v Tránsko, Brezniško i Kjustendilsko, sb. Kompleksni naučni ekspedicii v Zapadna Bălgarija, Sofia 1961, 7—78; *R. Peševa*, Rodovi ostatíci i semen bit v Severozapadna Bălgarija, sb. Kompleksna naučna ekspedicija v Severozapadna Bălgarija, Sofia 1958, 7—55.
- ² Srv. *L. Dinev*, Selištната oblast po Iskărskija prolom, Godišnik na Sofijskija universitet. Istoríčko-filolog. fakultet, XXXIX, 1942/43, 165 s.
- ³ Srv. *L. Dinev*, l. c., 9.
- ⁴ Srv. *Zd. Lázníčka*, Typy venkovského osídlení na Moravě, Brno 1946, 5.
- ⁵ Srv. tamtéž.
- ⁶ Srv. *Zd. Lázníčka*, l. c., 6.
- ⁷ Srv. *Je. E. Blomkvist*, Krestjanskije postrojki russkich, ukraincev i belorusov, Moskva 1956, 27. Na působení řady činitelů ve vývoji sídel upozorňuje také francouzská sídelně-zeměpisná škola, která vychází z myšlenek Vidal de la Blache a Brunhesa. Srv. *Zd. Lázníčka*, l. c., 9.
- ⁸ Srv. *P. N. Treťjakov*, Vostočnooslavjanskije čerty v bytu naselenija Pridunajskoj Bolgarii, Sovetskaja etnografija 1948, č. 2, 170.
- ⁹ Srv. *K. J. Jireček*, Dějiny národa bulharského, Praha 1875, 85; *K. Mijatev*, Žilištната архитектура v Bălgarija prez IX i X v., Izvestija na Archeologičeski institut, XXIII, Sofia 1960, 2.
- ¹⁰ Vesnice Dragalevci patřila k dragalevskému klášteru, který byl založen v r. 1115. Srv. *H. Wilhelmy*, Hlochbulgarien I, 110.
- ¹¹ Srv. *H. Wilhelmy*, l. c., 119.
- ¹² Srv. *Ig. Penkov—P. Popov*, Knjaževo, Geografija, II, 1951—1952, 7.
- ¹³ Srv. *L. Dinev*, Selištната oblast, 114.
- ¹⁴ Srv. *L. Dinev*, l. c., 53, 129.
- ¹⁵ Srv. tamtéž, 116—117.
- ¹⁶ V zápisu z 2. srpna 1550 se uvádí, že obyvatelé vesnice Kremikovci oznámili na soudě, že jejich rodák Stojan, zapsaný k placení 70 akčēt daně, se vzdálil z vesnice a obyvatelé zaplatili sumu, kterou dlužil (srv. *B. Cvetkova*, Pozemlenite otnošnja v bălgarskite zemi, Istoríčko-filologičeskí pregled, VII, 1950/51, 186). V soudním protokolu ze 4. srpna 1550 se hovoří, že jakýsi Mustafa, syn Elchadže Kalkala, zplnomocnil svou matku Šachi oznámit soudu, že přijal dar, který mu udělila přítomná tam jeho sestra Selime; obdarování se skládalo z jednoho čifliku, domu, chlěva aj. ve vesnici Kazičene (srv. tamtéž, 162). O vesnici Kazičene zanechal zprávu také St. Gerlach ve svých popisech cest v l. 1573—1578. Srv. *St. L. Kostov—E. Peteva*, l. c., 3). Ze soudního protokolu ze 7. srpna se dovídáme, že Streze, syn Stojana, pozval k soudu janičára Mechmeda, od něhož chce vinici, nalézající se v pozemcích vesnice Kătina (srv. *B. Cvetkova*, l. c., 163). Podle protokolu z 11. srpna 1550 jakýsi Roden, syn Rajka, oznámil soudu, že prodal Mechmedu Subaši za 140 akčēt jednu vinici v pozemcích vesnice Dobroslavci (srv. tamtéž). Z tohoto období je také soudní zápis s datem 21. července 1550, vztahující se k vesnici Gubislav. Občané vesnice si stěžují na soudě, že jejich spahi Mechmed jim vzal peníze místo naturálního desátku, že je nutil pracovat pro něj 5 dní v roce a vozit mu dřevo se svými vozy (srv. tamtéž, 188).

- ¹⁷ Srv. R. Stojkov, Selištní imena v zapadnata polovina na Bălgarija prez XVI vek. (Po turski registăr za danáci ot 984/1576—77 g.), sb. Ezikovedsko-etnografski izsledvanija v pamet na akademik Stojan Romanski, Sofia 1960, 436—439.
- ¹⁸ Srv. R. Stojkov, l. c., 436—439.
- ¹⁹ Soudní zápis z 21.—30. března 1605 obsahuje zprávu, že spahija z vesnice Vătren kamák žádá soudce, aby se zeptal obyvatel této vesnice, jaký jim dal desátek za léta 1604—1605 (srv. B. Cvetkova, Pozemlenite otnošeniya, 187). Protokol sofijského soudce z 9.—16. května 1616 uvádí, že Jusuf bej, syn Abdullacha, spahije vesnice Kostinbrod, oznámil soudu, že určil Ibrahima beje náčelníkem policie (srv. *tamtěž*, 181). O rok pozdější je zpráva o vesnici Gorni Lozen. Ze zápisu z 2.—11. října 1617 se dovidáme, že Sava, syn Stajka, a Mičo z vesnice Gorni Lozen oznámili soudu, že jejich bratr Spas zemřel, aniž by zanechal jiné nástupce (srv. *tamtěž*, 183). Z přepisu sultánského výnosu, vydaného 20. prosince 1617 v Cařihradě, víme, že nositeli fernanu ločolgovci se uděluje majetek 6000 akčtet ve vesnici Kurnarica (srv. B. Cvetkova, Charakterni čerti na osmanskija feodalizăm v bălgarskite zemi, Istoričeski pregled, VII, 1950/51, 381—382). V soudním výnosu z 8.—17. ledna 1618 čteme, že Petko, syn Rada, z vesnice Goljanovci, oznámil za přítomnosti Velidžana beje, že vyměnil vinici (srv. B. Cvetkova, Pozemlenite otnošeniya, 162). V jiném soudním fernanu z r. 1618 zanechává soudce zprávu o vesnici Valkovci (srv. *tamtěž*, 191). Soudní protokol s datem 26. dubna—5. května 1618 sděluje, že Derviš ze Sofie předložil soudu listinu, podepsanou spahii vesnice Ivanjane (srv. B. Cvetkova, Charakterni čerti, 384). V přepisu dopisu ze 17. května 1619, adresovaného sofijskému soudci, máme doloženu obec Poduene (srv. B. Cvetkova, Pozemlenite otnošeniya, 181). Soudní výnos z 16.—25. února 1619 vzpomíná, že jakýsi Mechmed ze Sofie předložil soudu listinu s pečeti, podepsanou Mechmedem bejem, náčelníkem policie ve vesnici Požarevo (srv. *tamtěž*). Do počátku 17. století možno také klást vznik vesnice Bov (srv. L. Dinev, Selištnata oblast, 105). O vesnici Gorubljanec máme zprávu ve fernanu, vydaném v Cařihradě 9.—18. prosince 1618. Uvádí se v něm, že obyvatelé vesnice Gorubljanec si stěžovali, že janičár Ahmed nevybíral desátek v době sklizně, ale později (srv. B. Cvetkova, Charakterni čerti, 390). Obsáhlý soupis obcí sofijské oblasti je uveden v jedné listině z l. 1683/1684, uložené v Národní knihovně v Sofii (srv. P. Mijatev, Selištnite imena prez tursko vreme, Archiv za poselištni proučevanija, II, Sofia 1939/40, kn. 1, 110—111).
- ²⁰ Za tureckého panství zaniklo na Sofijsku z různých příčin několik osad. Nově vznikla po r. 1878 jen obec Nadežda v blízkosti Sofie. Srv. V. Míkov, Izčeznali bălgarski selišta prez 16 i 17 vek, Zora, 12. 5. 1930, č. 3254, 2; G. St. Gunčev, Izčeznalite selišta v Bălgarija, Archiv za poselištni proučevanija, I, Sofia 1938, kn. 2, 42, 45; L. Dinev, l. c., 54.
- ²¹ H. Wilhelmy uvádí řadu takových dokladů z počátku 20. století. Např. z vesnice Kremikovci se odstěhovalo 90 rodin do předměstí Sofie, v Orlandovcích žilo 20 rodin z vesnice Vojnegovci a 40 rodin z Lokorska, 30 rodin z Elešnice se přestěhovalo do Poduene, obyvatelé Kostinbrodu se usazovali v sofijské čtvrti Nadežda apod. Srv. H. Wilhelmy, Hochbulgarien I, 203.
- ²² Srv. K. J. Jireček, Dějiny národa bulbarského, 171—172. L. Dinev se domnívá, že některá jména v oblasti Iskărského průsmyku jsou kumánského a pečeněžského původu (srv. L. Dinev, Selištnata oblast, 48).
- ²³ Oficiální statistika ze sčítání v r. 1880 nevykazuje již ani jedno kompaktní rumunské (resp. aromunské) osídlení. Větší počet rumunského obyvatelstva byl zaznamenán jen ve vesnicích Gjurežzii (dnešní Ognjanovo — 26), Dolní Bogrov (8) a Čurek (9). Srv. Iv. Duridanov, Novi dannii ot toponimijata za izčeznalo rumănsko naselenie v Sofijsko, sb. Ezikovedsko-etnografski izsledovanija v pamet na akademik Stojan Romanski, Sofia 1960, 477—478 (Duridanov zde také uvádí výčet názvů obcí rumunského původu);

- K. Drončilov, Burel, Godišnik na Sofijskija universitet. Ist. filolog. fak., XIX, 1923, 34.
- ²⁴ Srv. K. J. Jireček, Dějiny národa bulharského, 297.
- ²⁵ Srv. *tamtéž*, 503.
- ²⁶ Srv. statistiku z let 1860—1878, kterou uvádí H. Wilhelmy, I. c., 164—165.
- ²⁷ Např. v Knjaževu (dřívější Bali Effendi) byla turecká čtvrť oddělena od bulharské části vesnice Vladajskou řekou. Turecké čtvrti existovaly i v některých vesnicích bulharských. Např. obec Belopopci (Tališman) měla 40 domů bulharských a 60 tureckých, Gorní Lozen 160 domů bulharských a 14 tureckých. Srv. H. Wilhelmy, I. c., 164, 171.
- ²⁸ Srv. Iv. Batakliev, Istorija na zaselvaneto i formi na selištata, Trudove na Statističeskija institut za stopanski proučvanija pri Sofijskija dăržaven universitet, 1936, č. 2—3, str. 34.
- ²⁹ K. Jireček, Cesty po Bulharsku, Praha 1888, 22—23.
- ³⁰ Srv. H. Wilhelmy, Hochbulgarien I, 194—195; Ig. Penkov—P. Popov, Knjaževu, Geografija, II, 1951—1952, 7.
- ³¹ Srv. H. Wilhelmy, I. c., 194—195.
- ³² V l. 1860—1878 mělo Malo selo 70 domů tureckých a 10 čerkeských; po osvobození vesnice zanikla. Ve stejném poměru žili Turci a Čerkesi v Segrljevu (dnes čistě bulharská vesnice). Srv. H. Wilhelmy, I. c., 194—195.
- ³³ Poměr národností ukazuje tabulka z l. 1860—1878:
1. Musačevo 40 bulh. domů, 20 tureckých, 30 čerkeských,
 2. Ormanlija 60 bulh. domů, 40 tureckých, 20—25 čerkeských,
 3. Barievo 40 bulh. domů, 20 tureckých, 10 čerkeských,
 4. Gorní Lozen 160 bulh. domů, 14 tureckých, 7—12 čerkeských,
 5. Slivnica 120 bulh. domů, 40 tureckých, 7 čerkeských.
- Srv. H. Wilhelmy, I. c., 194—195.
- ³⁴ Připomínají ji místní názvy Tatarlika a Tatarnica.
- ³⁵ Srv. H. Wilhelmy, I. c., 191.
- ³⁶ O početním růstu měst, vesnic, domů a obyvatelstva v sofijském kraji a jeho okresech nás informuje Soupis osídlených míst v carství Bulharsko:

Kraj Sofia	Města	Vesnice	Obytné domy	Počet obyv.
r. 1880:				
okresy:				
Zlatica	1	12	3.122	14.282
Iskrec	—	63	4.651	30.485
Novo selo	—	52	4.781	29.590
Samokov	1	40	5.930	37.425
Sofia	1	67	6.560	47.798
r. 1887:				
Zlatica	3	11	4.452	19.898
Iskrec	—	60	5.312	33.276
Novo selo	—	51	5.790	33.852
Samokov	1	34	5.892	34.193
Sofia	1	63	8.867	61.028
r. 1892:				
Iskrec	—	56	4.645	30.708
Novo selo	—	50	6.137	37.052
Orchanie	1	18	5.299	28.347
Pirdop	4	11	4.814	23.248
Samokov	1	38	6.792	40.609
Sofia	1	71	10.962	84.860

Srv. Spisák na naselenite mesta v carstvo Bălgarija, Sofija 1921, VIII, X, XI.

- ³⁷ V r. 1938 byly připojeny k Sofii Gorna banja, Knjaževu, Bojana, Slatina, Dragalevci,

- Därvenicá, Krasno selo a Nadežda. Srv. článok Priemane novopris'edinite sela kám stolična golema obština v časopise Serdika, 1938, kn. IV, 5.
- ³⁸ Srv. V. Mikov, Proizchod i značenie na imenata na našite gradove, sela, reki, planini i mesta, Sofia 1943, 69, 81, 185.
- ³⁹ Srv. *tamtéž*, 76—77, 204; L. Dinev, Selištnata oblast, 68.
- ⁴⁰ Srv. *tamtéž*, 89—91.
- ⁴¹ Srv. P. Mijatev, Selištni imena ot Sofijsko prez tursko vreme, Archiv za poselištni proučvanija, II, 1939/40, kn. 1, 111.
- ⁴² Srv. V. Mikov, l. c., 72—73, 104, 111.
- ⁴³ Srv. B. Zaborski, O kształtach wsi w Polsce i ich rozmieszczeniu, Kraków 1926. Tuto klasifikaci přejímá i K. Moszyński ve své práci Kultura ludowa Słowian, I, Kraków 1929.
- ⁴⁴ Srv. Z. Láznicka, Typy venkovského osídlení na Moravě, Brno 1946; Typy venkovského osídlení v Československu, Práce Brněnské základny ČSAV, seš. 3, spis 338, roč. XXVIII, 1956, str. 95—134.
- ⁴⁵ Srv. Št. Fekete, Typy vidieckého osídlenia na Slovensku, Bratislava 1947.
- ⁴⁶ Srv. M. V. Vitov, O klasifikaci sídel, Český lid, 41, 1954, 169—173.
- ⁴⁷ Srv. J. Cvijić, Balkansko polnostrvo I., Zagreb 1922, 317. Stejně dělení má R. T. Nikolić (srv. např. jeho studii Okolina Beograda, Naselja srpskih zemlja, II, 1903, 925) a Br. Č. Kojić (srv. jeho práci Stara gradska i seoska arhitektura u Srbiji, Beograd 1949, 129).
- ⁴⁸ Srv. K. Drončilov, Burel. Antropogeografski izučvanija, Godišnik na Sofijskija universitet. Istoriko-filologičeski fakultet, XIX, 1923, 67.
- ⁴⁹ Srv. D. Jaranoff, Die Siedlungstypen in der östlichen und zentralen Balkanhalbinsel. Zeitschrift der Gesellschaft für Erdkunde zu Berlin, 1934, No 5/6, 184—185.
- ⁵⁰ Srv. H. Wilhelmy, Hochbulgarien I, 44.
- ⁵¹ Srv. J. Zachariev, Kjustendilsko krajšte, Sbornik za narodni umotvorenija i narodopis, XXXII, 1918, 209.
- ⁵² Srv. Iv. Batakliiev, Istorija na zaselvaneto i formi na selišta, Trudove na Statističeskija institut, 1936, č. 2—3, 31.
- ⁵³ Srv. G. St. Gunčev, Bălgarskite selišta. Archiv za poselištni proučvanija, II, 1939/40, kn. 3—4, 265.
- ⁵⁴ Srv. L. Dinev, Selištnata oblast, 69—72.
- ⁵⁵ Srv. Ig. Penkov, Otnosno prâsnatite selišta v Bălgarija, Izvestija na Bălgarskoto geografsko družestvo, II (XII), 1959, 78.
- ⁵⁶ Srv. T. Zlatev, Bălgarskijat grad pres epochata na Văzrazdancto, Sofia 1955.
- ⁵⁷ Srv. T. Zlatev, l. c., 7—9.
- ⁵⁸ Srv. např. Iv. Batakliiev, Položenie i razpredelenie na selišta v zavisimost ot zemnopovărchnite formi s ogleđ kám selišta v Bălgarija, Godišnik na Sofijskija universitet. Istor. filolog. fakultet, XXVII, 1931, 3—4; A. Iširkov—Z. Radev, Našite selišta v svrăzka s tehnata nadmorska visočina, Spisanie na Bălgarsko ikonomičesko družestvo, X, 1906, 3.
- ⁵⁹ Srv. jeho obsáhlu práci Siedelung und Agrarwesen der Westgermanen und Ostgermanen, der Kelten, Römer, Finnen und Slaven, Berlin 1895.
- ⁶⁰ Srv. L. Niederle, Rukovět slovanských starožitností, Praha 1953, 349—350; B. Zaborski, O kształtach wsi w Polsce, 78—79; O. Balzer, Chronologija najstarszych kształtów wsi słowiańskiej i polskiej, Kwartalnik historyczny, XXIV, 1910, 374—375; W. Radig, Die Siedlungstypen in Deutschland und ihre frühgeschichtlichen Wurzeln, Berlin 1955, 90.
- ⁶¹ Srv. L. Niederle, l. c., 350.
- ⁶² Srv. K. Kadlec, Rodinný nedíl čili záduha v právu slovanském, Praha 1898; O. Balzer, Revizya teoryi o pierwotnem osadnictwie w Polsce, Kwartalnik historyczny, XII, 1898, 28 aj.

- ⁶³ Srv. *J. Peisker*, Die serbische Zadruga, Zeitschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte, XVII, 1900, 325.
- ⁶⁴ Srv. *L. V. Markova*, Sel'skaja obščina u bolgar v 19. v., Slavjanskij etnografičeskij sbornik, Moskva 1960, 71.
- ⁶⁵ Srv. *L. Dinev*, Selištnata oblast, 106.
- ⁶⁶ Srv. *tamtéž*, 123.
- ⁶⁷ Srv. *tamtéž*, 107, 115. Ze sousedních oblastí uvádějí doklady např. *J. Zachariev*, Kjustendilsko krajište, 209–210; *K. Drončilov*, Burel, 76–77. Srv. též *D. Jaranoff*, I. c., 185.
- ⁶⁸ Srv. *B. Cvetkova*, Charakterni čerti, 390. Turci nutili vystěhované obyvatele k návratu do vesnic různými způsoby. *J. Zachariev* zaznamenal, že na Kjustendilsku obcházeli Turci usedlosti v horách a brali hospodyním hliněné poklice na pečení chleba, zv. „vršnički“, a tak je nutili k návratu. Srv. *J. Zachariev*, Kjustendilsko krajište, 212.
- ⁶⁹ Např. „machali“ ve vesnici Dragalevci mají jména: Arnaútska, Dáneva, Džúkova, Vatáška, Paúnska, Fudúlova, Bibérova, Slávkova, Anúlova, Páčova, Čaláková, Rógláova, Kokolíska, Mátkova, Ignátova, Báláova, Cikova, Mánčova, Kjurčijska aj. Srv. *L. Džakovič*, Selo Dragalevci. Sofijski okrág. Etnografsko izsledvane, Sofia 1961 (rukopisná diplomová práce), 9–10.
- ⁷⁰ V německé literatuře jsou tato sídla označována jako „Čiflik-Dörfer“. Srv. *H. Wilhelmy*, I. c., 207.
- ⁷¹ Srv. *H. Wilhelmy*, I. c., 207; *Ig. Penkov*, Selo Kazičane. Prinos kám poselištogeografsko izučvane na Sofijskata kotlovina, Archív za poselištni proučvanija, I, 1938, kn. 4, 26.
- ⁷² Srv. *K. Jireček*, Stari pátěševija po Bálgarija, Periodičesko spisanie, VII, 1884, 117; *G. G. Gadžanov*, Pátuvane na Evlija Celebi iz bálgarskúte zemi prez sredata na XVII vek, Periodičesko spisanie, LXX, 1909, 698; *B. Cvetkova*, Materiali za selišta i stroitelstvoto v bálgarskúte zemi prez XV–XVI v., Izvestija na Institutu pro gradoustrojstvo i architektura, 1955, kn. 7–8, 463–464.
- ⁷³ Srv. *B. Zaborski*, I. c., 50. *W. Radig* upozorňuje na nutnost nového pohledu na uvedenou otázku, protože jmenovaný typ se nachází nejen v německých oblastech, ale i na územích osídlených původně Slovyany. Srv. *W. Radig*, Die Siedlungstypen, 88–89.
- ⁷⁴ Srv. *Zd. Láznicka*, I. c., 26.
- ⁷⁵ Srv. *Št. Fekete*, I. c., 17.
- ⁷⁶ Srv. *D. Jaranoff*, I. c., 184.
- ⁷⁷ Srv. *tamtéž*.
- ⁷⁸ Srv. *H. Hynková*, Hlavní typy bulharského lidového obydlí, Český lid, 6, 1951, 271–277.
- ⁷⁹ Podobně tomu bylo i na Kjustendilsku. Srv. *J. Zachariev*, Kjustendilsko krajište, 209.
- ⁸⁰ Srv. *L. Dinev*, I. c., 57–58, 61; *H. Wilhelmy*, I. c., 132.
- ⁸¹ Srv. *H. Wilhelmy*, I. c., 136. Místo, kde byla původně vesnice, je i po jejím zániku nazýváno „selište“. Při přecházení z jednoho selište na druhé se prováděl obřad, zvaný „zaoravanje“. Podrobně jej popsal *D. Marinov*, Gradivo za veštěstvenata kultura v zapadna Bálgarija, Sbornik za narodni umotvorenija, nauka i knižnina, XVIII, 1901, II. díl, 4.
- ⁸² *L. Dinev* vydělil u rozptýlených vesnic ještě několik podtypů: 1. Úplně rozptýlené vesnice (např. Brezov dol, Dobărčín, Želen); 2. Úplně rozptýlené vesnice s chlévy (vyskytují se na Vračansku); 3. Rozptýlené vesnice s malým soustředěným centrem (Batulija, Drámša, Zanoge, Redina aj.); 4. Rozptýlené vesnice s velkým soustředěným centrem (např. Zasele, Rebrove, Svoge); 5. Rozptýlené vesnice se soustředěným centrem a s chlévy (Breze, Jablanica); 6. Rozptýlené vesnice s dvěma soustředěnými centry (např. Bov); 7. Slabě rozptýlené vesnice s velkým soustředěným středem a s chlévy (vyskytují se na Vračansku). Srv. *L. Dinev*, Selištnata oblast, 69–70.
- ⁸³ Srv. *L. Dinev*, I. c., 64.

- ⁸⁴ V r. 1907 byl ustaven úřad pro regulaci ulic. Srv. *H. Wilhelmy*, I. c., 44—46.
- ⁸⁵ Do plůžiny tedy nezahrnujeme oběčny (louky, pastviny, obecní lesy) a panské lesy. Srv. *Zd. Láznicka*, I. c., 29.
- ⁸⁶ Srv. *Fr. Graus*, *Dějiny venkovského lidu v Čechách v době předhusitské*, I, Praha 1953, 319.
- ⁸⁷ Srv. *B. Zaborski*, I. c., 8. V českých zemích propagoval Meitzenovy názory *J. Peisker*. Srv. *Fr. Graus*, I. c., 319.
- ⁸⁸ Srv. *L. Niederle*, *Rukovět*, 349.
- ⁸⁹ *Fr. Graus*, I. c., 319. Viz též *W. Hensel*, *Slowiańszczyzna wczesnośredniowieczna. Zarys kultury materialnej*, Warszawa 1956, 305.
- ⁹⁰ Srv. např. *P. I. Kušner* (Knyšev), *Etnografičeskaja territorija i metody opredelenija jejo granic*, *Izvestija AN SSSR. Serija istorii i filosofii*, III, 1946, 131; *J. E. Blomkvist*, *Krest'janskije postrojki ruskich, ukraincev i belorusov, Vostočnoslavjanskij etnografičeskij sbornik*, Moskva 1956, 27; srv. též *J. Cvijić*, I. c., 306.

ПОСЕЛЕНИЯ СОФИЙСКОЙ ОБЛАСТИ В 19 — НАЧАЛЕ 20 В.

Изучению поселений в западной Болгарии не уделялось до сих пор в научной этнографической литературе надлежащего внимания.

Автор исходит с одной стороны из анализа и изучения печатных материалов, с другой стороны из собственных наблюдений при исследовании в поле, которое сам проводил в Софийской области и в прилегающих к ней западноболгарских краях в 1961—1963 гг. В введении он занимается вопросом специфики этнографического изучения селений, подчеркивая исторический подход к предмету.

Исследуя историческое развитие поселения автор приходит к заключению, что этот процесс был в софийской области в основном закончен самое позднее в 16 веке. При изучении отдельных видов селений принимались во внимание условия, при которых они возникли и развивались, т. е. общественно-экономическое положение, географическая среда, исторические обстоятельства, этические традиции и т. д. В дальнейшем приводится следующая классификация селений в Софийской области и в прилегающих к ней западноболгарских краях:

I. Виды селений по величине: 1) хутора, 2) околицы, 3) села, 4) города.

II. Типы поселения: 1) равнинные и подгорные, 2) горные.

III. Типы селений по плану: 1) кучевые деревни, 2) рассеянные колибарские деревни (села), 3) линейные деревни.

Простым типам селений соответствовали также типы пахотной земли. Для всей Софийской области характерна совместная пашня, которая во второй половине 19 в. в результате распада патриархальной большой семьи и законов о наследстве стала переходить в распределенную пашню (т. е. в отдельные участки). В заключение автор занимается вопросом об этническом происхождении селений

WOHNSITZE IN DEM SOFIAGEBIET IM 19. UND AM ANFANG DES 20. JAHRHUNDERTS

Dem Studium der Wohnsitze in Westbulgarien wurde in der ethnographischen Literatur nicht die genügende Aufmerksamkeit gewidmet. Der Beitrag des Autoren geht einerseits von der Analyse und dem Studium des bisher veröffentlichten Materials aus, andererseits aus eigenen

Terrainforschungen, die er im Sofiagebiet und in anderen westbulgarischen Gebieten im Jahre 1961, 1962 und 1963 durchführte. In der Einleitung befasst er sich mit der Frage der Spezifik des ethnographischen Studiums der Wohnsitze und betont eine konsequente historische Auffassung bei der ethnographischen Untersuchung der Wohnsitze. Der Verfasser verfolgt die Entwicklung der Besiedlung und gelangt zur Schlussfolgerung, dass der Besiedlungsprozess des Sofiagebietes im Grunde genommen spätestens im 16. Jahrhundert beendet wurde. Bei der Verfolgung der Entwicklung der einzelnen Wohnsitztypen nimmt er die Bedingungen, die auf ihre Entstehung und auf ihre Entwicklung einwirkten in Betracht (die wirtschaftlich-gesellschaftlichen Verhältnisse, das geographische Milieu, historische Tatsachen, ethnische Traditionen und anderes). Der Verfasser führt folgende Klassifikation der Wohnsitze im Sofiagebiet und in den benachbarten westbulgarischen Gegenden an:

I. Wohnsitzarten: 1. Einzelhöfe; 2. Weiler; 3. Dörfer; 4. Städte.

II. Besiedlungstypen: 1. Besiedlung in der Ebene und im Vorgebirge; 2. Besiedlung im Gebirge.

III. Wohnsitztypen: 1. Haufendörfer; 2. Zerstreute Kolibardörfer; 3. Reihendörfer.

Den einfachen Wohnsitztypen entsprach auch das Ackerland. Für das ganze Sofiagebiet war der Abschnittacker typisch, der sich in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts unter dem Einfluss des Zerfalls der Grossfamilie und der Erbgesetze in ein Ackerland mit geteilten Abschnitten veränderte. Im Abschluss befasst sich der Verfasser mit der Frage der Ethnität der Wohnsitze.

Übersetzt von E. Uhrová

